

కాకతీయరాజులచరిత్ర (పద్యకావ్యము)

గ్రంథకర్త :
'విమర్శకాగ్రేసర'

కొత్తభావయ్యచౌదరి

దేశరహస్యాలు, కమ్మవారిచరిత్ర, రెడ్లచరిత్ర, కాశ్మీరుదేశచరిత్ర, కల్పవల్లి,
సగర వట్టాభిషేక నాటకాది రచయిత.

సంగంజాగర్లమూడి
గుంటూరుజిల్లా

1955

వెల రు. 0-8-0

ప్రథమ మద్రాసు
ప్రెస్ 1955

★

జానకిరాం ప్రెస్, తెనాలి.

★

తొలి పలుకు

కర్త : శ్రీ మందలపర్తి ఉపేంద్రశర్మగారు, యం. ఏ.

(గుంటూరు హిందూ కాలేజీ ఓరియంటల్ భాషాభివృద్ధి కమిటీ, ఆంధ్ర యూనివర్సిటీ సి నేటు, అకడమిక్సు కౌన్సిలుల మెంబరును.)

మిత్రమహాశయులు శ్రీ కొత్త భాషయ్య చౌదరిగారు “కాకతీయ రాజుల చరిత్ర” అను పద్యకావ్యమును ఇటీవల రచించి నన్ను తొలిదిలుకు వ్రాయ నాడేళించినారు. ఇందుకు శ్రీ చౌదరిగారికి నాయందుగల అభినవమే ముఖ్య కారణమని భావించి ఈ పనికి పూనుకొనినాను. విషయము ఆంధ్రదేశమును పరిపాలించిన స్వతంత్ర రాజవంశములలో నుత్తమోత్తములైనవారి చరిత్ర. కవి అనియత ఐతిహాసిక సాధ్యమయిన సమగ్రచరిత్ర నిర్మాణదక్షతయు సరస మగు కావ్యసృజనశక్తియు డక్కగొన్నవ్యక్తి.

కాకతీయులు, ప్రవధమముగ ఏకచ్ఛత్రాధిపత్యమునకు విశాలాంధ్రము నంతటిని ఒదిగించిన చక్రవర్తులు. చౌదరిగారు నాటికాజాలెట్లు పరిపాలనము గావించిరో ఈ చిరుకబ్బమున వ్యక్తము చేసినారు. నేటి పరిపాలకులును, ప్రజలును విశాలాంధ్రమును వాంఛించు చున్నారు కనుక కాకతీయుల ఆన ర్మములను మన పాలకవర్గము గ్రహించి ఆచరణమునకు తెచ్చుటకు చిత్తశుద్ధితో కృషి చేసిన సఫలీకృత మనోరథులము కాగలమును ప్రబోధమిందు కావించబడెడిది. ఈ ఎప్పరిక శ్రీ భాషయ్య చౌదరిగారి సమయజ్ఞత నెంతయు చాటుచున్నది. వారిప్పట్లున కాకతీయాంధ్రుల రాజ్యవిధానమును గూర్చిన విశేషములను చెప్పటయే ఉచిత మనుకొనినారు. లేనిచో శైవపండితత్రయము, సోమనాథుడు అన్నమయ్య, బాయపసీనావి, జక్కన, బద్దెభూపాలుడు, గోన బుద్ధారెడ్డి, రావిపాటి త్రిపురాంతకుడు, భాస్కరుడు మొదలగు కవి పండిత గాయక, చిత్రకారుల ప్రాముఖ్యమును ప్రతిపాదించెడివారే! కాకతీయ రాజులు, ఆంధ్రావని సర్వతోమఖాభ్యుదయమును సాధించిన తీరులును తెల్పెడివారే! ముఖ్యముగా మన ఆశయసాధనకు ప్రస్తుతము అపేక్షింపఁ దగినది పాలకుల ప్రజ్ఞాపాటవములు గదా!

నాటి విశాలాంధ్రకు నేతలయిన కాకతీయులు ప్రభుత్వ నెట్లు నెగ్గించు కొనిరో, పరాక్రమముల నెట్లు ప్రదర్శించిరో శ్రీ భాషయ్య చౌదరిగారి కృతి

విజయదేవరాయ చున్నది. ఇందలి వద్యములు సుబోధకములు, రసవంతములును, నతెరిలను విశిష్టానిక సంశోధనమునకు ప్రోత్సహించునవిగా నున్నవి

రెడ్డిరాజుల యొక్కయు, కాకతీయ రాజులయొక్కయు యశస్సును శిరస్సాయ చేయుటకును, తెనుగు ప్రజానీకమున కీచారిత్రక విశేషములు తెలియజేయుటకును కవిగారి షుభుర సులభమారము నవలంబించినారు. సంఘ పురోగమమున కీవిధమగు రచనలు సాయపడగలవు. జాతీయతాభావములను లేకెత్తించుటకు సమర్థములైన రచనీయ వర్ణనములతో నీ కాకతీయాంధ్ర రాజుల చరిత్ర ఆలరూపుచున్నది. ముఖ్యముగా బిరుదాపఖిలతో ప్రాచీన శూరుల ప్రశంసించు వట్టులందు కుదాహరణములు కాగలవు. యుద్ధపీఠులకు ఆంధ్రులు భక్త్యంజనులు ఘటించి తన్మయులు కాగలరు. ఇట్లు త్రేజితులను చేసి, తెనుగువారికి వారి ఔన్నత్యమును గుర్తుకొచ్చు దేశభక్తిపూరితము లగు గ్రంథములు పురాతత్వ కోవిదులు ప్రభవించక జేసినచో ప్రజాదరణము తప్పక లభింపక గలదని మనవి.

ఇతోఽక్షముగ భాషాసేవ చేయుటకు సంగమేశ్వరస్వామి శ్రీ భావయ్య చౌదరిగారికి ఆశోగ్యము ప్రసాదించుగాక యని ప్రార్థించు చున్నాను.

(Sd,) మందలపర్తి ఉపేంద్రశర్మ.

—*—

కృతజ్ఞత

కోరినంతనే దయతో నీతోలిపలుకు వ్రాసి పంపినందులకు శ్రీ ఉపేంద్ర శర్మ గారికి నా కృతజ్ఞతాపూర్వక వందనములు.

ఇట్లు

కొత్త భావయ్యచౌదరి.

అంకితము

ఉభయభాషా ప్రవీణ దో - ద్విభవమూర్తి
వరస జాతీయకవితా వి - శారదుండు

జాస్తి వెంకట నరసయ - సచ్చరితుండు
మిత్రవర్మండు దీనిఁ గాం - త్రించినాడు.

1

మిత్రుండు సద్గుణగణవా

రితుండు దేశహితకార్య - దృక్కుల నుకవి

స్తోత్రుండు భారతి గోత్రుండు

ప్రాతుండగు నితని శోక్కి - భావ్యం బనుచున్.

2

ప్రేమ లాలించు కృతిభర్త - వెదకు కొనక

కావ్యకన్యకు దొరకుటే - గౌరవంబు

నొండొరులు నముచితంబుగ - నుండిరేని

శాశ్వత యశంబు గలు ని - స్సంశయంబు

గాన నిదియెంచి యొసంగితి - కరము వ్రీతి.

3

పండిత మండనుం డవగ - భారత భాగవతార్థవేది మి

త్రుండు సుహృజ్జనావళికి - దోర్బల సాహస శౌర్యవంతుఁ డా

ఖండల వెధవుండు నయి - భ్యాతి వహించిన మేటి సుబ్బయా

ర్థుండును దండ్రీ యీ శవికి - నుత్తమ కమ్మకులాభివంద్రుడై.

4

అతిశయోక్తులు ధ్వను లలం - కృతులు లేని

వాస్తవికతను గూర్చెడి - వాణి దీని

మానసియున కిచ్చి నె - మ్మది వహింతు

గాకతీయ రాజ్య సిరి - గతులఁ దెలుప.

5

అశీస్సు

ఈ కృతి క్షితి నున్నవరకు

నీ కృతిభర్తకు నొసంగి - యెంతే కీర్తిన్

బ్రాకట శుభము లొసంగును

నీ కరుణారస సుకృష్టి - నింపి మహేశా.

6

గ్రంథకర్త.

స ప ర ణ ము

శ్లోక	పాదము	తత్పర	వివరము
2	17	శాసనము	శాసన
5	21	బ్రాహ్మ	బ్రాహ్మ
13	3	లేజలు	లేజలు
19	13	కాయ	కాయ
22	14	చాతుర్య	చాతుర్య
29	13	సన్న	సన్న
31	20	స్నేహ	స్నేహ
33	19	యేల	యేల
37	2	రా	న

పీఠిక

కాశ్యపురాజాదులవల్ల గల్గిన రసానుభూతి తాత్కాలికానందము నిచ్చినను, మహాభూతమునంటి యితిహాస గ్రంథముల వైకనే నాడు మొదటి నుండియు మక్కువ యొక్కవగా నుండెను. అందువల్లనే యెడనెడ గొన్ని యితిగ్రంథములు రచించినను, చరిత్రాగ్రంథములనే హెచ్చుగా నేను వ్రాసితిని. అట్టివానిలో నిది యొకటి. ఈ వాకతీయుల చరిత్ర (క్రీ. శ. 1000 - 1870 మధ్య) ఆంధ్రదేశ పాలనకు సంబంధించినది. ఇది మిక్కిలి స్రవణదాయకమైన శాసనములు, ఆశూర్య పరిశోధక చరిత్ర లాధారముగా సంక్షిప్త విద్యకావ్యముగ వ్రాయబడినది. ఈ కాలములో మన దేశమున జైన, బౌద్ధమతములు ఆచరణలో కొంతకాలముండి, భిక్షాత్రి నిరాకరింపబడి వాని స్థానమున శైవ వైష్ణవమతము లమలులోనికి వచ్చుటయు, రాజులు నూతనముగా దేవాలయము లనేకము నిర్మించి మతాభివృద్ధి గావించుటయు జరిగెను. కొన్నిచోట్ల మతయద్ధములు గూడ కలిగెను. ఆంధ్రదేశమున నీకాలపు తెలుగులిపి శాసనములు కుప్పతిప్పలుగా నున్నవి. సంస్కృతము, తెలుగు భాష లీకాలమున నున్నతస్థాయిలోనికి వచ్చెను. కవు లాదరింపబడిరి. కాని మతభేదములలో ననేక కులము లుద్భవించెను. ఈ యుగాంతమున మహమ్మదీయులు తెలుగుదేశ మాక్రమించుకొన గల్గెరి గాని యాకాలపు టాంధ్రవీరు లెట్టి పరాక్రమములను రణరంగములందు జూపిరో రాజులు యెట్టి పరిపాలన మొనర్చిరో యీ చరిత్ర విశదపరచును. కాకతీయరాజ్యము మహమ్మదీయు లాక్రమించిన పిమ్మట మరల నొక యర్థశతాబ్దికాలము మునుమారి రాజులు జయించి పాలించిన యుదంతముగూడ నిందు చివర వివరింపఁ బడినది. ఆంధ్ర పౌరుష మాకాలమున జయోపజయములకు లెక్కచేయక ప్రదర్శింపఁబడెను. కాని కాలగతికి నిలవలేక యంతఃకలహముల కాలవాలమై చెల్లాచెల్లె తుదకు కొద్దికాలమునకే స్థిరమైన తుదకు రాజ్యస్థాపనకు మూలమయ్యెను. దీని నుండి ఆంధ్రు లిప్పుడుగూడ గుణపాతము నేర్వదగి యున్నది. పౌరుషవృద్ధి పొందు లాభము. అను నదే యీ నీతి. ఈ సంక్షిప్తకావ్యము పయోజనవిద్యలో నుపయోగించబడినచో బాగుండునని నాతలంపు.

సంగం జాగర్లమాడి	}	ఇట్లు
అక్టోబరు 1955.		గ్రంథకర్త.

స వ ర ణ లు

శ్లోకము	పరిచ్ఛేదము	అర్థము	వివరము
2	17	శాసనము	శాసనము
8	21	బ్రాహ్మణము	బ్రాహ్మణము
13	2	శ్రేణులు	శ్రేణులు
19	13	శాయము	శాయము
22	14	చాతుర్యము	చాతుర్యము
29	13	సన్నము	సన్నము
31	20	స్థిమము	స్థిమము
33	19	యేమెము	యేమెము
37	3	రాము	రాము

విషయ సూచిక

1. కాకతీయుల పుట్టుక	1
2. మొదటి బేతరాజు	1
3. ,, ప్రోలరాజు	4
4. రెండవ బేతరాజు	6
5. ,, ప్రోలరాజు	8
6. రుద్రదేవుడు	11
7. మహాదేవుడు	16
8. గణపతిదేవచక్రవర్తి	17
9. రుద్రమదేవి	25
10. వీరప్రతాపరుద్రదేవుడు	30
11. అవశేషము - ముసునూరి రాజులు	39

కాకతీయరాజులచరిత్ర

కాకతీయుల పుట్టుక

మొదటి బేతరాజు
(క్రీ. శ. 1000 - 1050 దాదాపు)

చంద్రవంశాబ్ధిబుట్టెదు ♦ రయ్యుడొకండు
వాని వంశీకులై భువి ♦ వరలువారు
కాకతీదేవతం గొల్చి ♦ కాకతీయు
లనగ జై నమతసులై ♦ రాండ్రసీమ
పదియవ శతాబ్ది పూర్వమే ♦ ప్రబలులగుచు. ౧
హిమకరుని వంశమందున ♦ హేహయుండు
నతని వంశాబ్ధి దురయుం ♦ డధికవీర్య
లగుచుఁ బ్రభవించి మాహీష్మ ♦ తాదిపురము
లేలిరంచు ¹ బురాణము ♦ లెఱుకపఱచు. ౨

కాలవశమున జై నంబు ♦ కాలదన్ని
కాకతీయుల శైవులై ♦ గ్రాలినపుడు
వారి శెట్టులొ నాల్గవ ♦ వంశమునను
శైవగురువులు జేర్చిరి ♦ సాహసమున. 3
పుడమి పతులందు గొండటి ♦ సడినెఱింగి
తరలి యజోపవీతముల్ ♦ దాల్చుకతన
వారు క్షుత్రీయనాములై ♦ వరలినారు
పదియు రెండు శతాబ్దిగా ♦ యెడనెఱింగి. ౪

ధర్మశాస్త్రంబు లన్నిటి ♦ దఱచిచూడ
వేదవిద్యలఁ గర్మల ♦ విధిగనేర్చి
క్రిందికులములపై వారిఁ ♦ జెందఁజేయ
సగునటంచు బ్రాహ్మణులకు ♦ నాజ్ఞగలదు. ¹ ౫

అన్యమతముల వారల ♦ నాదరించి
బ్రాహ్మణ మతాభివృద్ధికై ♦ పాటుపడఁగ
నిట్టి నియమము లున్నను ♦ హెచ్చుగాగ
నాచరణ జూపలేగిప్పు ♦ డార్యజనులు. ౬

హనుమకొండలో శాసన ♦ మందుబేత
భూవిభుఁడు దుర్జయాంభోధి ♦ బుట్టెనంచుఁ
జెప్పఁబడె సిల్లె పలుచోట్లఁ ♦ జెప్పినారు
కాకతీయులు దుర్జయ ♦ గణమటంచు. ౭

దుర్జయ కులంబునుండియే ♦ తొలుత గలిగి
కమ్మ, వెలమల నామముల్ ♦ ఖ్యాతికొరకు
దాల్చి రాణించి కొండఱీ ♦ ధాత్రిపైన
భూపతులు భూమికావులై ♦ పోయినారు
శాసననంబులె దీనిని ♦ చాటిచెప్పు. ౮

కొరవి దేశమునందున ♦ ధరణిపతిగ
బేతరాజేల జొచ్చెను ♦ ఖ్యాతిమీర
పదియు నొక్క శతాబ్ది ♦ ప్రాభవముగ
గాకతీపురమందున ♦ ఘనతకెక్కి. ౯

1. కాన్యశతపథబ్రాహ్మణము ౭౮-౨౦-౨౭ ఐతిరేయబ్రాహ్మణము. 7-23

ఇతఁడు చాళుక్యవంశాబ్ధి ♦ పృథ్వీనేత
విక్రమాదిత్యసామంత ♦ విష్ణేయగుచు
చోడరాజులతోఁబోరు ♦ చోట్లజయము
గాంచి పేరొందినట్లుగ ♦ గానబడెడిది. ౧౦

దురయాశ్వయులయ్యుండి ♦ దురములందు
బేరు ప్రఖ్యాతు లార్జించు ♦ వీరవరుల
గలిగి విరియాల వంశంబు ♦ ఘనతకెక్కె
బేతరాజున కాపులై ♦ ప్రీతిగొలువ. ౧౧

విరియాల యెఱ్ఱనృపతియు
దురమున దోర్బలముజూపి ♦ తోడ్పడుచుండన్
అరివీరులు శైగటారిరి
కొరవిని బాలించుచుండ ♦ గుణిబేతనయున్. ౧౨

ఎఱ్ఱసేనానికులకాంత ♦ కెసంగె కీర్తి
వీరవనితగా గామమ ♦ బేతనృపతి
కంగరక్షయై బానటయగుచు నిలున
నెందతో శత్రువీరులు ♦ మందిరపుడు. ౧౩

దురమున గాడయనాయకు
నరివీరుని బల్లవేళు ♦ సంతమొనర్చన్
విరియాల సూరనృపతికి
ధరవేలుపు గొండలోని ♦ దాయములిచ్చెన్. ౧౪

సూరసేనాని బేతడన్ ♦ సూనుగాంచె
నతనికిని మల్లనాఖ్యుడన్ ♦ సుతుఁడుగల్గి

భక్తిమల్లేశ్వరుని నిలై ♦ ప్రాభవముగ
తనదు గూడూడుపురమున ♦ ధర్మపరత. ౧౫

—:♦:—

మొదటి ప్రోలరాజు

(1050 - 80)

జగదేశభూషణ ♦ చరితు ధారావర
నృపతిఁ జయించిన ♦ వీరవడుఁడు
గొడవర్తి దుగరాజు ♦ కొడుకును సమరాన
సంహరించిన మహా ♦ సాహసుండు
కాంచీపురి జయింపఁ ♦ గా బ్రహ్మసేనానిఁ
బంపి నిరించిన ♦ బాహుబలుఁడు
కొరవిదేశంబున ♦ ధర్మజీవతిగ నేలి
యన్మకొండవసించి ♦ నట్టి ఘనుఁడు
కొంకణము చక్రకూటము ♦ డంకులేక
దండయాత్రల నిరించి ♦ ధాత్రిఁగొనియు
సనుపమాన యశస్వియకా ♦ యవని నేత
ప్రోలరాజన్యఁ డెంతటి ♦ పుణ్యవరుఁడా. ౧

త్రైలోక్యమల్ల విభుద
న్నేలిన పతిగాగనెంచి ♦ నిజభుజశక్తి
న్నలములం దెందఱిసో
యేలికల జయించే చిత్ర ♦ మేమనవచ్చుకా. ౨

పురకుదేశంబు గొన్నయి ♦ ధరణి నేత
పాలనము సేయుచుండఁగా ♦ ప్రోలరాజు/
తనవిభుని యాజమేరకు ♦ దండయాత్ర
సలిపి నిరించెనాతని ♦ సాహసమున.

*

భద్రంగపురాధీశుడు
రాద్రము నశియించిపోఁ బ ♦ రాఘాతుండు
భద్రముగా బరువెత్తెను
తాదృశులం గనుచు జింత ♦ దైవారంగం.

౪

బ్రహ్మసేనాని రేచెర్ల ♦ వంశజుండు
శౌర్య సాహసముల మేటి ♦ వీర్యవంతుఁ
డాహవక్రీడ నల్పుచుం ♦ డంగ నెన్న
విజయముఁబఁగాంచె నీప్రోల ♦ విభుడు సతము.

౫

కంచి దుర్గ కవాటముల్ ♦ గదలఁ ద్రోచి
చోడ ధాత్రిపు నిర్జించి ♦ చోద్యముగను
నల్లెనల కీర్తి నార్జించి ♦ నాడు ఘనుఁడు
బమ్మసేనాని విశ్రుత ♦ బాహుబలుఁడు.

౬

ఈమహారాజు కాలాన ♦ ఋషభనాథ
జై న యతి రాణ్మహేంద్రంబు ♦ చక్క విడిచి
హస్తకొండకువచ్చి యీ ♦ యధిపునాద
రంబున మతాభివృద్ధి జె ♦ లంగఁ జేసె.

౭

రెండవ బేతరాజు (దాదాపు 1080 - 1115)

- సీ॥ గండ్రగొడ్డలి బూని ♦ గండర గండడై
విక్రమచక్రినా ♦ బేరుజెందె
చలమర్తిగండై ♦ జయలక్ష్మి వరియించి
సత్యవ్రతుడు నాయ ♦ శస్వియయ్య
మాశ్వచోళనృపాల ♦ మత్తగజంబుల
కరిభయంకర సింహ ♦ మనగజెలగె
హనుమకొండ పురాన ♦ వనమొడు నిర్మించి
శివపురతీర్థంబు ♦ జెలగజేసె
గీ॥ నచట బేతేశ్వర శివాల ♦ యంబుగట్టి
తనదుపేట శాశ్వత ♦ త్వంబు బడసె
నవని త్రిభువనమల్లవి ♦ ఘాతవిరుద
నృపశిఖామణి రెండవ బేతరాజు.

౧

వైజన దండనాథుడను

వాడు ప్రధానిగ మంత్రతంత్రముల్

ధీజనులెల్ల మెచ్చగ ను

ధీవరుడై యొనరించుచుండగాఁ

బూజితుడై స్వదేశమును

బొల్పుగ నేలెను బేతరాజు రా

రాజన “సబ్బిసాయిరము”

రంజిలుచుండగ మండలంబులన్.

..౨

జై నమతము విడచి ♦ శై వంబు ధరియించి
దానివృద్ధిగొఱకు ♦ ధర్మసరత
శై వదేవళముల ♦ శ్రద్ధతో నిర్మించె
బేతరాజు మిగుల ♦ ప్రీతితోడ. 3

కాలాముఖ శై వశ్రీ
శై లమహాచార్యు నొద్ద ♦ శైవదీక్షులకొ
వాలాయంబుగ గొనియెను
బాలించెను మండలంబు ♦ ప్రజ్ఞాబుద్ధికొ. ౪
తండ్రియైన ప్రోల ♦ భాత్రిపు పేరను
వరుణదేవు నిలిపి ♦ వాసిగాంచె
మతమునందు పరమ ♦ మా హేశ్వరుండయి
పేరుగాంచె నితడు ♦ వారిలోన. ౫

విక్రమాదిత్య చాళుక్య ♦ విభు విరాజ
మండలాధిప త్రిభువన ♦ మల్లయంచు
భట్లు శైవారములుసేయ ♦ బ్రతిభనేలె
సర్వజన సమ్మతముగ నీ ♦ యుర్వియందు
ముప్పదై దేండ్లు జనులెల్ల ♦ ముదముజెంద. ౬

ప్రోలరాజు నాగ ♦ పుత్రుఁ డొక్కరుండండె
బేతరాజు పుడమి ♦ వీడినపుడు
రాజ్యభారమెల్ల ♦ రహిధరించి యితండు
పేరుజెందినాడు ♦ పృథ్విలోన. ౭

రెండవ ప్రోలరాజు

(1115 - 1158)

బేతన పెగ్గడ ♦ ప్రియమైన మంత్రిగా
 నుంచి పాలించిన ♦ యూరితుండు
 తైలవదేవుని ♦ దన చక్రవర్తినే
 బంధించి విడచిన ♦ బాహుబలుడు
 కుంఠోరి నేలిన ♦ గోవిందరాజు జ
 యించి రాజ్యము హరి ♦ యిచ్చె నితడు
 ఉదయచోడనృపతి ♦ కొనగి యీదేశము
 బ్రతిభగాంచిన నువీ ♦ రవ్రతుండు
 మంత్రకూటస్థాన ♦ మహిపుగుండ్రాజును
 ఆగ్రహోదగ్రుడై ♦ యాజిబట్టి

తల గొరిగి ముద్రవై చియు ♦ దనదు కోప
 ముపశమింపక జంపిన ♦ నృపనరుండు
 ప్రళయకాలాంతకుడు శత్రు ♦ నగులకెల్ల
 బేతన కుమారుడగు ప్రోల ♦ పృథ్వీనేత.

౧

మాండలిక రాజులంగూడి ♦ మత్సరమున
 ననుమకొండ జగద్దేవు ♦ డాక్రమింప
 నెంచి యొకదండయాత్ర గా ♦ విచింత
 క్షణములో బారద్రోలె నా ♦ త్కృతలేశు
 బ్రోలరాజెంత సునిశిత ♦ బుద్ధివరుడా.

౨

రామేశ్వర దీక్షితుడే
 యీమాన్యుని గురువుగాగ ♦ నేర్పడి యోతో
 సీమమున ధర్మనత్రము
 లామూహేశ్వరుని గుడుల ♦ నధికమొనర్చెన్. 3

బాధితులు సాధువులకును ♦ బ్రాహ్మణులకు
 కుంటి, గ్రుడ్డికి వికలాంగ ♦ కోటికెల్ల
 నన్నదానంబు గావించు ♦ ననవరతము
 రాజగురు వెంతో సుగుణ వి ♦ రాజితుండు. 4

ప్రోలరాజు తనకు ♦ ముప్పమదేవిని
 రాణిగా వరించి ♦ రాజ్యమేలి
 పంచపాండవులుగఁ ♦ బ్రభగాంచు పుత్రుల
 నై దుగురను గాంచి ♦ యతిశయిల్లె. 5

రుద్రదేవుఁ డొకఁడు ♦ రూఢికెక్కి -న మహా
 దేవుడొకఁడు గలరు ♦ దీర్ఘగుణులు
 కడమవారిపేర్లు ♦ కాలగర్భంబున
 లీనమగుట చెప్ప ♦ లేము యిపుడు. 6

రాజ్యమును విస్తరించి య ♦ రాతిభయము
 నడచిపాలించె నీప్రోల ♦ పుడమినేత !
 కాకతీయారధ రాజ్యమ్ము ♦ కల్మిగనుట
 నితనితో మొదలయ్యెనా ♦ నేలెనపుడు. 7

కడలాలయము నతని ప్రె
 గ్గడ సతియగు మైలమాంబ ♦ గట్టించియు నం

దెడతెగని భక్తిచే గ
 న్నడమున ప్రాయించె శాసనం బొండచటన్.
 తన బేతమంత్ర త్రవ్వించి
 చిన చెరువున కిచ్చె బ్రహ్మముచే భూదానం
 బును ద్వాదశమత్తరులం
 జనసౌఖ్యమునెంచి ప్రోలం జననాథుండున్. ౯
 వెలనాడు జయింపగ ట్టె
 తలనాథుడేగినంత దాని నృపుండు
 వెలనాటి చోడరాజే
 యలమున నీవిభు నణచె నట శౌర్యమునన్. ౧౦
 నలుబదేండ్లు పైన నరనాథుడీరీతి
 పాలనం బొనర్చి ప్రజలనెల్ల
 వీరస్వర్గమునకు వెడల నాతనికీర్తి
 యుర్వి బర్వ దిశల నుత్కటముగ. ౧౧
 ప్రోలభూపతి మరణింప నాలమందు
 కుద్రదేవుడు రాజ్యాధి రూఢుడయ్యె
 హనుమకొండ పురాన ద న్నలముకొనిన
 గవ్వముల దాట దాల్చెనా గంకణంబు. ౧౨

రుద్రదేవుఁడు

(1159 - 1195)

సీ. పాలవాస మేలెడి ♦ భూపుష్పైలగిదేవు
 శౌర్యగర్వమ్ముల ♦ సమయజేసె
 మేడరాజనునాని ♦ మిలిలేసి మోసముల్
 బెలిసి జయించెను ♦ ధీరుడగుచు
 అశ్వసైన్యాధ్యక్షుఁ ♦ డగు దొమ్మెరాజును
 తరిమి పురంబులఁ ♦ దానె గొనియె
 యెనుబదివేలకు ♦ నెదురింప శాత్రవ
 సైన్యంబులం ద్రోలి ♦ సాహసమునఁ
 రుద్రదేవుఁ డాహవవీర ♦ భద్రుడనగ
 నేరుగాంచె మహీస్థలి ♦ వీరనృపులఁ
 బైలన మహీశుఁ డాతని ♦ దర్పమెంచి
 భయముచే మంచమెక్కె వి ♦ భ్రాతుడగుచు. ౧

సీ. వర్ణమాన పురాన ♦ వర్ణిల్లు గోకర్ణ
 భీమచోడాదుల ♦ సీమలగొనె
 నుదయచోడుని జుపి ♦ యువిదపద్మావతిం
 బెండ్లియాడియు ♦ మహావీరుడయ్యె
 అరిపురంబుల గొన్ని ♦ యగ్నిపాత్రేసియం
 దుదు తటాకము ♦ లమరజేసె
 పొట్టిపుంబుచ్చు నా ♦ భూమిశు జగదేవు
 గెలిచి యారాజ్యంబు ♦ గేలనందె

అపర ముక్కంటియనఁ ఖ్యాతి ♦ నంది శౌర్య
సాహసాది గుణంబులఁ జాలఁగాంచి
దుర్నిరీక్ష్య తేజుండయి ♦ దోర్బలమున
రుద్రదేవభిరుండును ♦ రూఢికెక్కె. ౨

సంస్కృతాంధ్రాపి కవులను ♦ సాగరమున
బోషణంజేసి విద్యా వి ♦ భూషణుడన
ఖ్యాతిగాంచెను పండితకవియునగుచు
నీతి సారంబు రచియించె ♦ నియమమొప్ప. 3

ఉత్తరము మూల్యవంతంబునున్నవరకు
దూర్వున సముద్రతీరంబు ♦ దోచువరకు
దక్షిణంబున శ్రీశైల ♦ ధాత్రివరకు
పడమరం గటకాపురి ♦ వచ్చువరకు
రాజ్యమును విస్తరించనీ ♦ రాజవరుడు
యత్నముల బెక్కులొనరించె ♦ హారహంబు. ౪

శైలైక్రిగామవాసియై ♦ చెలఁగు పండి
తుండు గనియు సమర్థుడై ♦ యుండఁజూచి
వానికి నమాత్యపదవిచ్చి ♦ వాసిగాంచె
నతఁడు గంగాధరాఖ్యయ ♦ మాత్యవరుడు
నతడెనగరూరు శాసన ♦ కృతినొసంగి
రుద్రదేవుని కరుణనా ♦ రూఢుడయ్యె. ౫

రుద్రభూమిశు కరుణచే ♦ రూఢికెక్కె
యతఁడు విద్వజ్జనుల కగ్ర ♦ హారములిడి
శిల్పవిన్నానకళలను ♦ జిలుకునట్లు

శై వైష్ణవవాలయములఁ ♦ జాలనిలిపి
నప్తసంతానము లొనర్చి ♦ తృప్తిజెందె. ౬

ఇంచులూరివంశ్య ♦ లిద్ధతేజలు మల్ల
నాఖ్యసోదరులకు ♦ నమితప్రీతి
పౌరపాలనంబు ♦ బంచియొసంగెను
రుద్రదేవుడంత ♦ భద్రమొప్ప. ౭

అనువుగా లేకయుండిన ♦ హనుమకొండ
రాజధానిని యేకశి ♦ లాస్థలమున
నూత్నసగరాననుంచి ప్ర ♦ యత్నమునను
గోటలం బేటలంబెంచి ♦ మేటియయ్యె. ౮

చాలసీమలనుం గొని ♦ చక్రవర్తి
యనగఁ జేరొంది వానిలో ♦ దనకుహితులు
మండలాధిపులంగూర్చి ♦ మాన్యుడగుచు
దనప్రతాప విస్ఫూర్తిచే ♦ ధాత్రినేలె
మేళమాంబిక రాణియై ♦ మెప్పులంద. ౯

౧॥ ఆమనగంటిలో ♦ నాధిపత్యమునొచ్చె
రేచేర్ల నామయ రెడ్డివరుని
కాతని సోదరుం ♦ డధికపరాక్రముం
డగు బేతిరెడ్డిని ♦ యధిపుజేసె
పద్మనాయకులకు ♦ బాహువిక్రములకు
సేనాధిపత్యముల్ ♦ జెలంగజేసె
పలనాటిపోరిలో ♦ నలగామునకు వేయి
యశ్వముల్ పంపి సా ♦ యంబొనర్చె

దేవగిరిలోని యాదవ ♦ పృథ్వీపతులు
 జై త్రుపాలక ముఖ్యులు ♦ శత్రులగుట
 వారితో యుద్ధముల నెన్నో ♦ వరుససలిపి
 సమసే సటయందె నీ రుద్ర ♦ చక్రవర్తి. ౧౦
 తనదు సామంతులకు విరు ♦ దప్రదాన
 రాజలాంఛనముల నెన్నో ♦ రక్తినిచ్చి
 మండలేశ్వరులందఱి ♦ మన్ననలను
 గాంచుచును సార్వభౌముడై ♦ మించెగీర్తి. ౧౧
 శమ్మ వెలమల నామముల్ ♦ గల్పనంబొ
 నర్చి కొందఱు దుర్జయ ♦ నామకులజు
 లకును గౌరవములనిచ్చి ♦ రాణజెందె
 రుద్రభూపుండు గౌరవ ♦ రుద్రుడనఁగ. ౧౨
 జాతిపితగ నితని ♦ జాతురు వెలమలు
 పద్మినికిని బుట్టి ♦ పద్మలైరి
¹ పద్మనాయకులన ♦ బ్రతిభగాంచిరీవీరు
 లాహవముల నితని ♦ కాశ్రయులుగ. ౧౩
 ముప్పదేసిమిది వత్సరాల ♦ మోదమునను
 రాజ్యపాలన ముంజేసి ♦ రాణకెక్కి
 రుద్రదేవుండును బ్రతాప ♦ రుద్రుడయ్యు
 గాలవశేమున బలియయ్యె ♦ గదనమునను. ౧౪
 బౌద్ధ, జై న, శై వ ♦ వైష్ణవ మతము లొం
 డొండు వైరబుద్ధి ♦ యుర్విమీద

1. కొందరి పద్మశబ్దము సంఖ్యార్థ మనుచున్నారు. పద్మమనసంఖ్య. 72

ప్రబలి యుద్ధములను ♦ బల్లారు సాగించి
రీ శతాబ్దియందె ♦ యెన్నోచోట్ల. ౧౫

పండితా రాధ్యుడొక ప్రక్క ♦ బసవసయును
వీరశై వంబు బోధింప ♦ వెట్టులె త్తి
జనములుం బొద్ధప్రజలును ♦ జై నజనుల
నడఁప మతయుద్ధము లొనర్చి ♦ రపుడు సతము.

వీరవైష్ణవ మతమొందు ♦ నేరుపరచి
ధరను రామానుజాచార్య ♦ గురుడు నంత
సర్వజాతుల వారును ♦ జక్కనందు
జేరుడని బోధలక సల్పె ♦ బోరులయ్యె. ౧౬

రుద్రదేవుండు నెందు బా ♦ ల్గొనక శై వ
వైష్ణవాలయములకును ♦ భేదమెంచ
కుండ భూముల నిచ్చుచు ♦ నుండెగాని
బొద్ధ జై నంబులం ద్రోచి ♦ వై చెనంద్రు. ౧౭

పాల్కురికి సోమనాథుండు ♦ పండితుండు
రుద్రభూవుని ప్రేరేప ♦ రుద్రసంఖ్య
బ్రాహ్మణాగ్రహారము లిచ్చి ♦ పడసెక్కిరి
సప్తరుషి గురువులపేర ♦ జగతివెలయ. ౧౮

శై వాలయము లనేకము
భూవల్లభుడంత దేశ ♦ మున నిర్మించెక
దేవళపోషణ విప్రుల
కీవిగనిడె గ్రామములను ♦ యెనుబడెనాల్లెక. ౨౦

శిల్పసౌందర్య మెల్లెడ ♦ జిలుకుచుండ
యంగరంగ వై భవముఁజె ♦ లంగఁజేసి
వేదవిధి దేవతాపూజ ♦ విప్రజనులు
నల్పున ట్లాలయంబుల ♦ నిల్పెనతఁడు. ౨౧

—:~:—

మ హా దే వు ఁ డు

(1196 - 8)

ఈమహాదేవుఁ డోర్లలు ♦ నెంతకాల
మెలమి బాలించెనో దానిఁ ♦ దెలియలేము
ఒకటి రెండేడ్లు పాలించి ♦ యుద్ధివీడ
వతని పుత్రుఁడు గణపతి ♦ యధిపుఁడయ్యె. ౧
బయ్యమాంబ యనెడి ♦ పత్నితో సుఖముండి
కాంచె సుతుని సుతను ♦ గణపతీశు
కుందమాంబికలను ♦ గోరిక మీరఁగా
గూతునకు నొసంగె ♦ కుందపురము. ౨
నతవాటి నేలు రుద్రుని
కతికాతుకమొప్ప నిచ్చె ♦ నభ్యుదయముకై
సుత కుందాంబను సతిగా
మతిమంతుండై న గాజు ♦ మహాదేవుండు. ౩
భక్తితత్పర కుందాంబ ♦ బ్రాహ్మణులకు
ధారవోసె నాగ్రామము ♦ దారబుద్ధి

రాణియాజను బాలస ♦ రస్వతియను
సత్క-వీంద్రుడు రచించ ♦ శాసనంబు. ౪

ఈమహాదేవ నృపాలుం
డీమహివీడి పరమునకు ♦ నేగినపిదప
నేమమెఱిగి గణపతియును
నీమంబున నేలె ధారుణీతలమందున్. ౫

—:—:—

గణపతిదేవచక్రవర్తి

(1198 - 1260)

సప్తమచక్రవర్తియన, సాహసమొప్ప జయించిమండలా
లాపులుబంధువధ్యులన, నారతముందగుచోట్లనిల్పుచున్
గుప్తవిధాన బాలసము, గొప్పగ నల్పుచు చారచక్షుడై
త్వప్తిపడంగ నెల్లప్రజ, దేశమునందునొనర్చెయత్నముల్

శొలను నాయకులను ♦ బలముననిరించి
దర్పమున గళింగ ♦ ధాత్రినంది
గోతమీతటమున ♦ గొల్నివీడునడంచి
గోగునాడు బలిమి ♦ గొనియె నితడు. ౧

వెలనాటిని నిరింపగ
జలముంగొని గణపతియును ♦ జయ్యన వేడలెన్
నలుప్రక్కల సామంతుల
గలుపుకొనుచు దండయాత్ర ♦ గడుభీకరుడై. 3

మర్లభంబై నదిది గొని ♦ దోర్బలమున
మాండలిక రాజ్యములనెల్ల ♦ మహితశక్తి
లోబడగజేసి తానాంధ్ర ♦ లోకమెల్ల
దిగ్విజయయాత్రనల్పె న ♦ లిక్కులందు
కాతవాహనరాజ్య ♦ విస్తరణబోలి.

౪

దండనాథుజేసి ♦ తగనిందులూర్వంశ్య
సోమరాజు బంపి ♦ నీమమొప్ప
మండలముల నెన్నొ ♦ మన్నెభూములనెన్నొ
వశము జేసికొనుచు ♦ వాసిఁగాంచె.

౫

గంగయ సాహిణి ♦ కాయస్థకులునకు
ఖాహత్తరినియోగ ♦ ¹ పదవినిచ్చి
శివదేవగురువు నా ♦ యవిరళసామాజ్య
మంత్రాంగముల దెల్పు ♦ తంత్రుజేసి-
రేచెర్లనామయ ♦ రెడ్డి రుద్రయ
బేతరెడ్లనీమలను ♦ బాలింసనిచ్చి
మల్యాలవంశ హే ♦ మాద్రెడ్డికి గూడ
సైన్యాధికారంబు ♦ చక్కనొసఁగి
కాట, చౌ ♦ డయనామ మేటి సేనానుల
నిర్మలప్రాంతాన ♦ నిలిపి యేలి

గీ॥ పొత్తపియు, గమ్మనాడును ♦ ములికినాడు
సకిలినాడేర్వనాడును ♦ సంగ్రహించి
యింక రేనాడు మొదలగు ♦ నెన్నొనాళ్లు

1. 72 పృత్తి, యుద్వ్యోగములపై యధికారము.

గండికోటను నిరించి ♦ కంచిలోన
బాండ్యభూపాలు సుందరు ♦ బారద్రోలి.
గణపతీంద్రుడు వీకమై ♦ ఖ్యాతిగొనియె.

3.

వీరగణపతి నేతనె ♦ ల్లూరిపురము
గాల్చి ద్వీరదంబులం గొన్ని ♦ కాన్కలందు
చునుకులోత్తుంగ రాజేంద్ర ♦ చోడుబట్టె
చోళమండలమున రణ ♦ కేళిలోన
నాంధ్రపౌరుషమెల్లెడ ♦ నతిశయిల్ల.

4.

సీ॥ గాయగోవాళాంక ♦ ఖడ్గనారాయణ
బిరుదముల్ కొందరు వీరులకిడి
గండపెండేరక ♦ గండరగండడి

త్యాదులకొందరి ♦ కమరనొసగి
కాయపితామహ ♦ రాజ్యప్రతిష్ఠాప
కాదుల వీరస్మృత పాళికిచ్చి
ప్రతిగండభైరవ ♦ రక్కెనగంగాది
యోధరత్న బిరుదు ♦ లొసగి మఱియు
బంచమహాశబ్ద ♦ ప్రభుచిహ్నములనిచ్చి
పాలకీలశ్వముల్ బహుమతులిడి

గీ॥ తనదు సామంతసైనిక ♦ ధరణివిభుల
శౌర్యసాహస కృత్యముల్ ♦ సరవిగాంచి
మన్ననలజేసి తగురీతి ♦ మహితకీర్తి
గాంచియేకాతపత్రంబు ♦ గాగనేలే.
నాంధ్రరాజ్య రమాకాంత ♦ నతడుద్రవీతి.

5.

తనపేర నూర్లకొలదిగ

జనపదములగట్టి జనులు ♦ సౌఖ్యపడంగ

ఘనమగు నూతులజెర్వుల

ననేకముగ నేరుపరచె ♦ నతిధార్మికుడై .

2

దృఢతమంబగు శివభక్తి ♦ మీరునుండ

శైవదేవళ శతముల ♦ సంఖ్యనిలిపి

శిల్పచాతుర్య రచనా ♦ విశేషములను

వానిబోషింప భూముల ♦ దానమిచ్చె

నన్నిదిక్కుల దనమత ♦ మతిశయిల్ల.

౫

వెలమవీర ప్రసాదిత్య ♦ విభుడు ఘనుడు

డెబ్బదేడ్డురు నాయకుల్ ♦ తీవినడవ

దుర్గరక్షణ కార్యముల్ ♦ దూరదృష్టి

వృద్ధిజేసెను భావ్యభి ♦ వృద్ధిగోరి.

౯

సమరగాంగేయుఁ డననొప్పి ♦ శౌర్యపటిమ

నాంధ్రులు వసించు ప్రాంతాల ♦ నన్నిగెలిచి

యాంధ్రజన చక్రవర్తిగా ♦ నభినుతింప

నేలె నరువదిరెండేండు ♦ లిద్దమతిని.

౧౦

మోటుపలి రేవుపట్టణ ♦ మున ననేక

వసతులంజేసి పరదేశ ♦ వణిజకోటి

కభయమిచ్చి వ్యాపారము ♦ లతిశయిల్ల

సిద్ధదేవుని బాలకుం ♦ జేసెనచట.

౧౧

ప్రముఖులగు ద్విజులకు నూత్న ♦ పదవులిచ్చి

ప్రజలు వృద్ధుల గౌరవ ♦ భావమునను

బూజనల్పగఁ బ్రేమచే ♦ ప్రోత్సహించి
 శాస్త్రుకళ లన్నిబోషించి ♦ సమతనెంచి
 ధర్మరాజన బేరొందె ♦ ధరణివిభుఁడు.

౧౨

౩. ఘనతటాకము లెన్నొ ♦ గట్టింప మండల
 సేనానులకు పెక్కు ♦ నానతులిడి
 కరణముల్ జై నుల ♦ క్రమముగ వర్తింప
 దలచ నియోగుల ♦ నిలిపియందు
 జై నమతస్థుల ♦ సమయించి గొందఱ
 వసతిభూములు లాగి ♦ వైచిపిదప
 గోళకీమతమును ♦ గొప్పగా నిర్మించి
 సత్రాలయంబుల ♦ జక్కనిలిపి

ప్రీతి నారోగ్యశాల ప్ర ♦ సూతిశాల
 బ్రజలకొరకయి నిర్మించి ♦ బహువిధముల
 వృద్ధికై గ్రామముల నిచ్చి ♦ వినుతయశము
 గాంచెనీ చక్రవర్తి లో ♦ కత్రయముల.

౧౩

విశ్వేశ్వర శివదేశికు
 శాశ్వతముగ నచట నిలిపి ♦ జనులకు నెంతో
 విశ్వాసము గలిగించుచు
 విశ్వేశ్వర సేవనల్ప ♦ పృథివీశుండున్.

౧౪

రాణి సోమాంబ పట్టపురాణివలన
 పుత్రసంతాన మతనికి ♦ బొదలకున్నఁ
 బడతు లిద్వరగాంచెనీ ♦ ప్రభుఁడు వరుస

రుద్రమయు గణపాంబనా ♦ రూఢికెక్కి-
పేరుగాంచిరి దమ సరి ♦ వారలందు.

౧౭

వారసుడులేని చింత నీ ♦ ధారుణీశుఁ
డంత రుద్రమ పురుషుడే ♦ యంచు బ్రచుర
పరచికొన్నాళ్ళు వేమాల ♦ భాషలందు
పెండ్లితంతొండు నడిపెను ♦ వింతసరణి.

౧౮

ముమ్మడాంబదెచ్చి ♦ ముదితపెండ్లినొసర్చి
రుద్రదేవుడంచు ♦ రూఢిసరచి
శత్రుభయమెఱింగి ♦ సమయమర్మజ్ఞుడై
ధాత్రి నేలెనితడు ♦ ధర్మసరత.

౧౯

దేశమున శాంతి నెలకొన ♦ దివిరి రుద్ర
మాంబ చాళుక్య వీరభ ♦ ద్రాఖ్యవతికి
నిచ్చి వైవాహికమునల్ప ♦ నెంతొత్తుక్కి
వినుత చాళుక్యవంశంబు ♦ ఘనతనెంచి.

౧౮

ఆతనికి సోదరుండయి ♦ ఖ్యాతిజెంద
ముమ్మడాంబను మహదేవ ♦ భూపునకిడి
పరిణయమునల్ప నీరీతి ♦ వంశవృద్ధిఁ
గోరి యీసార్వభౌముడు ♦ దూరదృష్టి.
మరియొక కుమారి గణపాంబ ♦ ధరణికోట
బేతరాజున కిచ్చెను ♦ ప్రీతితోడ
వీరలందఱు దనరాజ్య ♦ వృద్ధిగోరి
సాయపడుచుండ నీరాజ ♦ చక్రవర్తి.

౨౦

పిన్నచోడుసుతలఁ ♦ బేరమ నారమాం
బలను గమ్మనాటఁ ♦ బరిణామమయె
దెలుగుచోడులందు ♦ ధీకులయ్యనవంశ్యు
లగుటనెంచి నృపతి ♦ యాత్మలోన. ౨౦

వీరిసోదరుండు ♦ పౌరుషశాలియా
జయపనాయకున కొ ♦ సంగెనంత
కదనరంగములను ♦ గజసైన్యనివహాల
యాధిపత్యమొకటి ♦ యమితప్రీతి. ౨౧

నృత్తశాస్త్రుంబు రచియించి ♦ పేరుజెందె
జయసనాయుడు శాస్త్రుని ♦ శారదుఁడన
సంస్కృతాంధ్ర కవీశ్వరుల్ ♦ జాలమంది
మన్ననలఁ గాంచుచుండిరి ♦ మహిపులకడ. ౨౨

వేదవేదాంత విజ్ఞాన ♦ వేత్తయగుచు
సంఘవిషయంబు లన్నిట ♦ శ్రద్ధగల్గి
తగిన యాలోచనలజెప్పి ♦ ధారుణీశు
నడపగలెను శివదేవ ♦ నామగురువు. ౨౩

తిక్కన సోమయాజి శివదేవేశు నెంతగనో నుతించిపె
న్మక్కువ మన్మసిద్ధి జననాధుని దోడ్కొనిచక్రవర్తికి
మ్రొక్కఁగజేసి రాజ్యమును ముచ్చటగానిలుపంగజేసితా
నక్కడభారతంబుజనులందఱుమెచ్చరచించెబ్రాథతఁ.

కమ్మనాటినిబాలించు ♦ ఘనులునన్నె
చోడుడుండ్రిభవనమల్ల ♦ చోడనృపతి
కందుకూరేలు మాధవ ♦ కాంతుఁడొకఁడు

శూరవర్మచోపలి సిద్ధ ♦ చోడరాజు
మండలేశ్వరులయ్య సా ♦ మంతులైరి. ౨౬

కొండపడమటిరాజులు ♦ కోటనృపులు
నాతవాటులు గుడిమెట్ట ♦ భూతలేశు
లందఱును బందుగులును సా ♦ మంతులగుట
జక్రవర్తి కకనన్నుల ♦ సంచరింతు. ౨౭

దండనాయక మల్యాల ♦ గుండవిభుడు
బూదపూరున నిల్వెనీ భూపువేర
గణపసంద్రము దేవళాల్ ♦ ఖ్యాతిమీర
సరవి యీశ్వరసూరి శా ♦ సనము జెప్ప. ౨౮

కొండిపర్తి సరోవర ♦ మొండుగట్టి
చాండసేనాని దేవళ ♦ మొండునిలిపె
కాటసేనాని నిర్మించె ♦ ఘనుడునాత్రి
మూర్తులకు నాలయంబులీ ♦ భూపునాజ్ఞ
జీవకళ లుట్టిపడగ నా ♦ శిల్పరచన. ౨౯

రుద్రమాదేవి రాజ్యాధి ♦ రూఢజేసి
దేశికుని తంత్రమెఱిగి వ ♦ ర్తిపుమనుచు
హితము బోధించియును గణ ♦ పతినరేంద్రు
డంతఁ బరలోకముంజెందె ♦ శాంతమతిని. ౩౦

రు ద్ర మ దే వి పా ల న ము
(క్రి. శ. 1260-95)

ఉ. ఆడుది రాజ్యపాలనము

నందె నికేమని చుల్క-జేయుచున్

బీడనానర్ప శౌణవృధి

వీపతిముఖ్యులు కుట్ర సల్పి వెం

టాడినఁ బారద్రోలి తన

భాకకునిల్వకఁ దాగియున్న నా

జాడ లెఱింగి రుద్రమయు

జయ్యన నుక్కడగించె వీకమై.

౧

గీ. మూఁడులక్షల సైన్యంబు ♦ గూడివచ్చి

పదియు నై దుద్దిశంబులు ♦ పటుతరముగ

ఘోరయుద్ధ మొనర్చియుఁ ♦ బారిపోయె

నా మహాదేవనరపతి ♦ యాదవుండు

రాణి రుద్రమ దా పరా ♦ క్రమ మెఱింగి.

౨

ఆ మహాదేవనృపాలుం

డామెతచేఁ గోటియాక ♦ లర్పించె వెనన్

భూమిశ్వరి కపరాధము

గా మహాదేవగిరి దనకు ♦ గ్రమ్మఱ నిడగన్.

౩

సీ. మల్యాలగుండయ ♦ మహానీయనేనాని

దక్షిణభుజముగాఁ ♦ దనరుచుండ

పట్టసాహిణి నుగు ♦ పడికము బాపదే

వడు సర్వనేనాధి ♦ పతిగ నుండ

కాయస్థ త్రిపుగాంత ♦ కమహదేవుండును
 బాహ త్తరినియోగ ♦ పదవినుండ
 పోతినాయుడు, వాని ♦ పుత్రుల్లుసూరప
 మారయాదులు దును ♦ మాడ నరుల
 డన్నిగదేవండు ♦ సాహిణియై మార
 వాడి పల్నాడును ♦ బానుగల్లు

గీ. మున్ను గాఁగల సీమల ♦ నున్న శత్రు
 మాండలికరాజు లందఱి ♦ మద మడంచి
 బ్రహ్మరాక్షసుఁ డనఁ బేరు ♦ బడసియుండ
 రుద్రమాదేవి రాజ్యంబు ♦ గూఢికెక్కె. ౪

సీ. కోసగిమైలిని ♦ గుణహీను హతమార్చి
 యుప్పులసోమయ ♦ నుక్కడంచి
 పండ్రిభూపాలుని ♦ బరిమార్చి యాశిలో
 నక్కినాయునిగూడ ♦ హతమొనర్చి
 మేడిపల్ కాచయ ♦ మృత్యువీటికి బంపి
 కందూరికేశవు ♦ మ్రుందఁజేసి
 యెరువరాజుల నెల్ల ♦ దురమున నోడించి
 అల్లుగఁ గనువాని ♦ నని జయించి
 శ్రీపతి గణపతిఁ ♦ జెండి పారఁగఁద్రోలి
 దామోదరకదంబు ♦ దర్ప మడంచి
 తాపాశభీముని ♦ రణరంగమున జంపి
 కడమవీరులను జీ ♦ కాకుపఱచి

గీ. యంబదేవయ గోనగ ♦ న్నాది ప్రముఖ
సాహిణులు సై న్యనివహముల్ ♦ సంగరముల
దిగ్విజయములఁ గూర్వఁగాఁ ♦ దేజరిల్లి
దేశకల్లోలము నడంచె ♦ దిక్కులందు
రుద్రమాదేవి నిర్మిద్ర ♦ భద్ర యగుచు. ౫

సీ. తన కృపాణమువైరి ♦ జనబృందహృదయాంత
రముల భేదించు మా ♦ ర్గములఁగనఁగ
దన బేషభాషలు ♦ దండనాయకులకే
వెఱపుబుట్టించెడి ♦ విధముదోష
దన ధైర్యసాహస ♦ ఘనకార్యనిర్వాహ
శక్తి ప్రజానీక ♦ రక్తిఁగాంచ
దనమేరు గంభీ ♦ రతకుమెచ్చి మంత్రి సా
మంతకోటులు దమ ♦ చింతవీడ

గీ. చతురుపాయ ప్రవీణయై ♦ సాహసమున
లాలితము వీరపురుషైక ♦ రవణమొప్ప
ఘోరరణరంగములఁ బోరు ♦ వీరమాత
శౌర్యసముపేత రుద్రమ ♦ త్మోధినేత. ౬

గీ. ఆదవని, తుంబుకము, మాన్వ ♦ హాలువాది
దుర్గముల నెల్ల సాధించి ♦ దోర్బలమున
గోనగన్నయ సాహిణి ♦ కుతుక మొప్పఁ
జక్రవర్తిని మన్ననల్ ♦ జాలఁ బడసె. 2

గీ. దుర్జయాన్వయు లందున ♦ దోర్బలులయి
ప్రోలరాతు కుమారులు ♦ రుద్ర పోతి

నాయుడులు సంగరక్షకు ♦ లై చరింప
తంత్రపాలుడు వలయ ♦ డనకు సాయ
పడగ రుద్రమదేవియు ♦ బ్రతిభజూపె. ౮

గీ. కంపకోటను వెలుపల ♦ గట్టజేసి
మట్టికోటను లోతట్టు ♦ గట్టిపఱచి
వీనిచుట్టు సగడ్డల ♦ వెలయఁ జేసి
తాతికోటను నెలకొల్పె ♦ రాజధాని. ౯

తాతికోటకు నెప్పుడ ♦ రాతిభయము
గలుగకుండ సోపానముల్ ♦ గలుఁగఁజేసి
బురుజులుం దిడ్లు గవనులు ♦ పొల్పుగ నిడి
వీరభటులను గావుంచు ♦ విధిగ నెపుడు. ౧౦

తాతికోటలోఁ గన్నడు ♦ రాజసౌధ
భర్తృహర్మ్యంబు లెన్నియో ♦ పలువిధములు
చెరువులుం బొవు లంగడుల్ ♦ నెలువుమీరు
వివిధ ఫలవృక్ష వనములు ♦ వెలయుచుండి
కనులపండువుగాఁగను ♦ గ్రాలుచుండు. ౧౧

గోళకీశై వసం స్తకు ♦ గూర్మితోడ
రాణి రుద్రాంబ తనకీర్తి ♦ రాణకెక్క
వెలగపూడిగ్రామంబును ♦ వేడ్క నొసఁగె
వైద్య విద్యాన్న సత్రముల్ ♦ వరల నందు. ౧౨

వీరభద్రులు, శిల్పులు ♦ వీరముష్టు
పాటకత్తెలు, కిరడులు ♦ వంటవారు

వేదచేదాంగశీలురు ♦ వైద్యతతియు
వాద్యములుసల్పువార లం ♦ బష్టఁ డొకఁడు
నృత్యవేశ్యలు, స్థపతి, శా ♦ సెయును గుమ్మ
రియుఁ బ్రజాసేవకై యుండఁడు ♦ భృత్యు లచట.

తన ప్రియపుత్రిక రుయ్యాం
బను సాహనుఁ డిందులూరి యన్నయదేవుం
డను సేనాని కొనంగి స

రిణయంబుకొనల్పె నట వ ♦ రింపఁగ వధువుకొ. ౧౪
రాయ చౌ హత్తమల్లు నా ♦ రాణకెక్కి
ధరను మోపురిరాజుల ♦ దర్ప మక్షచి
దుర్గమాల నెన్నొ సాధించి ♦ దోర్బలమున
సన్న దేవసేనానియు ♦ వన్నె కెక్కి. ౧౫

సాలెపట్టును బోలిన ♦ సన్ననూలు
బట్టలును రంగుసెల్లాలు ♦ గట్టు చుందు
రా మహారాణిరాజ్యంబు ♦ నందుఁ బ్రజలు
వజ్రములు కుప్పతిప్పలై ♦ వరలు వీట. ౧౬

సీతిధర్మంబు లన్నిట ♦ నియమ మొప్పఁ
ప్రజలు వర్తించుచుందురు ♦ బలువిధముల
భక్తి విశ్వాస గౌరవ ♦ భావములను
జూతు రచ్చటిజనులు భూ ♦ నేత లన్న. ౧౭

వీరకాంతామణి యటంచుఁ ♦ బేరుఁగాంచి
ప్రజల మత సౌఖ్యవృద్ధికై ♦ బాటుపడుచు
విప్రకవిసూరిమాన్యముల్ ♦ వృద్ధిజేసి

యంబ పాలనమే మంచి ♦ దంచుఁ బొగడ
రాణి రుద్రమ యీ యాంధ్ర ♦ రాజ్య మేలే. ౧౮
రాణి రుద్రాంబ శ్రీశైల ♦ రాజమందు
మల్లికార్జున కళ్యాణ ♦ మంటపంబు
భక్తినిర్మాణ మొనరించె ♦ ప్రజలు బొగడ
నిలిచియున్నది నాటికి ♦ నేటికచట. ౧౯

ముప్పదై దేండు లీరీతి ♦ మోదమును
ఓరుగలు రాజధానిగ ♦ నొప్ప నేలి
తుదకు వీరప్రతాపరు ♦ ద్రునకు నప్ప
గించి రుద్రమయుం గృత ♦ కృత్య యయ్యె. ౨౦

—♦—

వీరప్రతాప రుద్రదేవచక్రవర్తి

(1295—1324)

ముమ్మడాంబకు మహాదేవ ♦ భూవునకును
బుత్రుండయ్యు రుద్రమదేవి ♦ పౌత్రుండగుట
నామహారాణి పరలోక మందజక్ర
వర్తియైనలై రాజ్యంబు ♦ పాలెంబు. ౧

సీ. సింహాచలముదాక ♦ నీమలు తరమున
నేకఛత్రంబుగ ♦ నేలినాడు
కాంచీపురముదాక. ♦ కటకము వరకును
మించినకీర్తి బా ♦ లించినాడు
తూర్పునంద్రము మేర ♦ నేర్పుతోనేలుచు

విఫణివీధుల గౌర • వించినాడు
శాత్రవవీధుల • సమయింపజేయుచు
నరిభయంకర నామ • మందినాడు

గీ॥ నరవిత్తొమ్మిది లక్షల • సైన్యముంచి
బెండపూడన్నయామాత్యు • వీరవర్యుఁ
దానికధిపతిగా గజా • ధ్యక్షుగాగఁ
జేసి వీరవ్రతావుండు • వాసిగాంచె. ౨

ఎల్లయ మేచయనాయకు
లల్లన సైన్యాధికారు • లై పాలింపఁ
ఎల్లల రక్షింపంగాఁ
గొల్లగ నేర్పాట్లనరెచ్చ • గొనియాడఁపజల్.

పాలమఱియు వనమాల • పాడుదామ
గట్లదూపాడు మొదలగు • గ్రామములను
నందికొట్టుకూరు మున్నర • ణ్యములగొట్టి
వాసయోగ్యంబుజేసెనీ • ప్రభువరుండు ౪

విద్యానాథకపింద్రుఁడు
హృద్యముగ రచించి యొక్క • కృతినిడెఁబఱికి
విద్యావిశారదత నన
వద్యమలంకార శాస్త్ర • మనిపేరొందఁ. ౫

సీ॥ కందనవోత్సవ • యందుబాలింపగా
విడముకొమ్మయరాజు • వేడ్కనిలపి
నందికొట్కూరులో • సంబ్రసిదుఁడు సిరి
సింగళమహాదేవు • నీమనుంచి

నూపాడుసీమను ♦ నేపాఠనేలగా

శ్రీనాథనేనాని ♦ ధానునిలిసి

పొత్తపినాటిని ములికినాటిసిజుట

లంకగొంకారెడ్డి ♦ రాజజేసి

గీ॥ నాడులకు సీమలకు వేరు ♦ నాధులుండ

దేశరక్షణబాధ్యతా ♦ ధీరులగుచు

దగిన యాజ్ఞలనిచ్చుచు ♦ దర్పమొప్ప

జక్రవర్తియె పాలన ♦ జక్కజేసె.

౬

దేశ పరదేశ బేహార్లు ♦ తిరుగుచోట్ల

వస్తురూపము రొక్కంబు ♦ బ్రభునియావ

సుంకముల బన్నులను గొన్ని ♦ నుల్కములను

నగరునకు నిచ్చుచుందురే ♦ వగయులేక.

౭

భూరిదేవాలయములకు ♦ పొలుపునిార

దీపదానములంజేసి ♦ తెలుగువిభులు

మండలేశ్వరులుం బ్రజల్ ♦ మహితగుణులు

గొర్ల, గోవుల, నేతిని ♦ గూర్చుచుండ్రు

భక్తిమీరంగ సతతంబు ♦ ప్రాభవముగ.

౮

సీ॥ కాంచీపురిని మన్మ ♦ గండ గోపాలుని

నిల్పి పాలనమును ♦ నల్పుచుండి

పల్నాటిసీమ దే ♦ వరినాయనింగారి

గలి వీరభద్రుని ♦ నిలిపి యేలి

వెలనాటిలో సోమ ♦ వెంకయ సాహిణి

నమరంగా బాలింప ♦ సద్భివుజేసి

కమ్మనాడేలగా ♦ కామయ బొప్పనిం

గారిని ముడమార ♦ గాను నిలిపి

పోతయసాహిణి ♦ బొలుపార పాకనా

డేలుచుండెడి యట్టు ♦ లేరుపరచి

ప్రజల కష్టనుఖంబుల ♦ బలువిధముల

గనుగొనుచు సల్పగా నధి ♦ కారములిడి

ధరణివీర ప్రతాప ♦ రుద్ర జనవిభుడు

సార్వభౌముడై రాజ్యంబు ♦ జక్కనేలె.

౯

కేరళాధీశ రవివర్మ ♦ వీరుడగుచు

సాయవడరాగ దానికి ♦ సంతసిలుచు

బంచపాండ్యులు యెదనని ♦ బాహుబలము

నెంచికాంచీగర మాక్ర ♦ మించినంత

ముప్పనేనాని దాచ చ ♦ మూపతులను

బంపివారల నిర్జించె ♦ బ్రభ వెలుంగ.

౧౦

పంచపాండ్య దళవిఫాల బిరుదమిచ్చి

కంచిద్వారచూర ♦ కారులనుచు

గౌరవించి వారి ♦ క్రమ్మట కంచిల్లో

మన్నగండు నిలిపి ♦ మహినియేష్ట.

౧౧

నీ. ఏనాడు వీక్షింప ♦ నీన్మపాలాగ్రణి

దేవాలయంబులే ♦ తేజరిల్లు

ఏనీమండలచిన ♦ నీ నరపతి బ్రాహ్మ

ణాగ్రహారంబులే ♦ యతీశయిల్లు

ఏవీడు గాంచిన ♦ సీమహీశాలుని
 ధర్మసత్రంబులే ♦ దనరుచుండు
 ఏచోటు నెంచిన ♦ సీపతి ద్రవ్యించు
 చెరువులు బావులు ♦ జెలగుచుండు
 శిల్పచాతుర్య మెందున ♦ నల్పమయ్యె
 విద్యుం గళలన్నియు ♦ వృద్ధిగాంచె
 వీరనాయకు లెల్లడ ♦ వెల్లివిరియ
 దేశరక్షణ కార్యాల ♦ దిరుగుచుండు. ౧౨

ఎలమి త్రిపురాంత శ్రీశైల ♦ ములను భక్తి
 మల్లికార్జును సేవించి ♦ త్మోపతియును
 భూమిదానంబు లొసగియు ♦ పాలుపుమీర
 కాశ్వతంబుగ బడసెను ♦ సద్యశంబు. ౧౩

బుద్ధయకు కాంచమాంబకు ♦ పుత్రుడైన
 మారసాహిణి యాజ్ఞరా ♦ మాయణంబు
 కవులు నల్వరు రచించిన ♦ గాండములను
 మల్లికార్జునభట్టు కు ♦ మార రుద్ర
 భాస్కరుం డయ్యలార్యులు ♦ ప్రాథమై లి
 భాస్కరంబను పేరిట ♦ బరగనంత
 సాహిణి గృతీశుడయ్యు య ♦ శస్వీయయ్యె. ౧౪

ఆ శతాబ్దాన రుద్రభ ♦ ట్టనెడి కవియు
 వల్లభామాత్యుడ౯ కవి ♦ వరుడు మంచ
 నాఖ్యుడాది ప్రసేదు లీ ♦ యాంధ్రభూమి
 గ్రంథరచనం బొనర్చి వి ♦ ఖ్యాతి గనిరి. ౧౫

ఈ రీతిఁ జక్రవర్తి, యు
దారులునౌ మండలముల ♦ ధరణీవతులున్
గోరుచు భాషావృద్ధిని
గౌరవముగ జూచుచుండు ♦ కవి పండితులన్. ౧౬

పం.గీ. ముల్కినాడేలు త్రిపురాంత ♦ భూపుణ్డొకడు
గండికోటకు దుర్గాధి ♦ కారి యంబ
దేవుఁడు స్వతంత్రులై తన్ను ♦ ధిక్కరింప
నర్హనేనాని బంపియా ♦ సాహిణులను
సంగరమ్మున శిక్షించి ♦ శాంతినిలిపె. ౧౭

భైరవుం జమడేశ్వరి ♦ భక్తి కొమరు
సామిన్ వీరభద్రు ము ♦ సానదేవి
వీరపురుషుల నీశు మై ♦ లారుదేవుఁ
జాండవుల, నేక వీరను ♦ బరశురాము
నోరుగల్లున బూజించు ♦ వారలపుడు. ౧౮

రత్నగర్భ యటంచును ♦ రాణకెక్క
నాంధ్రరాజ్యాతిశయమునం ♦ దందు దెలిసి
శిల్లిసుల్తాను దీనిని ♦ కొల్లగొనఁగ
సతత మాలోచనంబుల ♦ నల్పదొడఁగె. ౧౯

మొదట పదమూడువందల ♦ మూడు క్రీస్తు
శకమునందు అలావుదీన్ ♦ చక్రవర్తి
యోగుగల్లు జయింపఁగాఁ ♦ బేగువడ్డ
మల్లి కాఫరు సంపెను ♦ మత్సరమున. ౨౦

అంత గోదావరీప్రాంత ♦ మందు గల్గె
ఘోరరణమొండు దానిలో ♦ బారిపోయె
మల్లికాఫరు రుద్రభూ ♦ వల్లభు ఘన
సైనికపరాక్రమమునకు ♦ జాలలేక. ౨౧

ముష్కర తురుష్కసేనాని ♦ మూడునాలు
గేండ్లు దాటించి మఱల దం ♦ డైత్తి వచ్చి
లక్షకాబ్జుల మశ్వద ♦ శంబు గొనుచు
నాంధ్రవీరశిఖామణి ♦ లపుడుగూడ
తీవ్రముగ నెదిరించఁగాఁ ♦ దిరిగిపోయె . ౨౨

అంత మరికొన్నినాళ్ల కా ♦ యంతకుండు
ముందు సర్పరదుర్గంబు ♦ ముట్టడించి
వాణికిదేవు భటు లగ్ని ♦ పాలుగాగ
జేసి యా దుర్గముంగొనె ♦ చింతలేక. ౨౩

ఓరుగంటికోట ♦ కురికి శాత్రువులంత
పెక్కునాళ్లు పోరి ♦ భీకరముగ
బట్టుకొనిరి కోట ♦ భటుల కోర్కినెరింగి
లోబడంగజొచ్చె ♦ రుద్రవిభుడు. ౨౪

వేయి యొంటెలు మోసిన ♦ వివిధరత్న
రాసులం ధనరాసులు ♦ వేసుకొనుచు
మల్లికాఫరు ఢిల్లీకి ♦ మఱిపోయె
కప్పమేటెట గట్టడి ♦ గా నొనర్చి. ౨౫

అంత గొన్నేళ్లు జరుగఁగా ♦ నలుపుఖాను
ఢిల్లీ సుల్తాను సేనాని ♦ కొల్లగొనఁగ

మఱల నేతెంచి దుర్గంబు ♦ మదమడంప
సేనలం బురికొల్పి రామానధనులు
శౌర్య సాహసు లాంధ్రులు ♦ జక్కడచిరి
సైన్యములను హతాశులై ♦ సాగిపోవ. ౨౬

కప్పముం గట్టడి లేడను, కారణమున
మరల సైన్యాధికములతో, దరలివచ్చి
ప్రళయభీకర రణరంగ, వహ్నిదార్చి
ముష్కర తురుష్కులెల్లరు, మోహరింప. ౨౭

అ భయంకర యుద్ధము ♦ నందు నాంధ్రు
లెందరో ఘోరముగఁజోరి ♦ మ్రుందినారు
కమ్మవెల్పు నృపాలురు ♦ గ్రముగఁజోర
తెడ్డివీరులు కొండలు ♦ రాకనిలువ. ౨౮

ప్రళయకాల రుద్రుండన, బ్రతిభవడసి
ముష్కర తురుష్కుదాడుల, మోహరించి
తరిమివై చియు కాలంబు, తప్పినడువ
దాని నెదురీదలేకుండ, ధరణివిభుడు. ౨౯

అలుపుఖాన్ సైన్యములకును, శాలుపుగల్లు
చుండ రెడ్లును జనుదెంచి ♦ చెండిరపుడు
గాని సమయంబుదప్ప నం ♦ గరమునందు
తురక సైన్యాలకు జయంబు, వరలుకతన
నాంధ్రరాజ్య మహాలక్ష్మి ♦ యంతరించె. 30

అలుపుఖానంత యుత్సాహ, మతిశయిల్ల
బందిగాజేసి వీరస్య, పాలవరుని

దోడుకొని ఢిల్లీకింబోవు ♦ త్రోవలోనె
యాత్మహత్యచే మఠణించెనంద్రు చింత
యోరు గల్లంత సుల్తాను ♦ పూరునయ్యె. 30

జై న గురువుల హింసించి ♦ శై వభక్తి
వారి మడిమాన్యముల వశ ♦ పఱచుకొనిన
నుత్కశేంద్ర దురుష్కుల ♦ యొద్దజేరి
జై సులీరాష్ట్రనాశంబు ♦ సల్పెనంద్రు. 31

కమ్మరాష్ట్రంబువేంగి ♦ దేశమ్ములంత
సచట సేనాని ప్రోలవేమాఖ్యరెడ్డి
శాలనంబుననుండ ♦ నాపాపతురక
నివహము లెదిర్చియుం బారె ♦ నిలువలేక. 32

చాగికులుండు మంత్రి గణ
సత్తమ నీతి యుగంధరాఖ్యుడె
నాగయగన్న మంత్రి జన
నాధునితోడనె ఖైదియయ్యు నిం
కేగతి గానలేక తన

హిందుమతంబు త్యజించి ముస్లిమై
యేగెడురుష్కు భూపతియు
నిచ్చెను వానికి బాలకత్వమున్.

తమి మార్కండేయ పురా
ణమునుం దెలుగించి మార ♦ నకవీంద్రుండున్
సుమహితుడు గన్న మంత్రికి
సమర సమర్పించె కృతిని ♦ యాదరమొప్పన్.

రూప గుణ వై భవంబుల ♦ నేపుమిరి
 వారకాంతామణులఁ గడు ♦ వాసిఁగాంచి
 సాధ్యమాచలదేవి యా ♦ సార్వభౌము
 భోగకాంతగ బేరొంది ♦ భూరిదాన
 ధర్మముల నల్పి విఖ్యాతి ♦ దనరెనపుడు.
 కాకతీయాంధ్రరాజ్యంబు ♦ కలిమిబలిమి
 శతములున్ మూడు వృద్ధిగా ♦ సాగిపోయె
 నాంధ్ర జనతతి కష్టము ♦ లనుభవింపఁ
 దురకపాలన దర్వాత ♦ తొంగలించె.
 ఓరుగల్లు కోట ♦ నుండిన నగరము
 బాహ్య జనపదములు ♦ బాడువడియె
 నేడు చిన్ననల్లె ♦ నిలచియున్నది దాన
 శిథిల చిహ్నములు వి ♦ శేషమున్న.

అవ శేషము (1324—1369)

—:0:—

ము సు నూ రి రా జు లు - ప్రో ల య,
 కా ప య నా య కు లు

తొరక దురంతముల్ పెరిగె

మప్పరిపాలన సాగె నాంధ్రలో

కరుణ యొకింత జూపకయె

కాఫరులంచును బ్రాహ్మణాదులన్

బరివరి హింస నేయుచును

భామినులకా జెరబట్టుచుండి దు
రభరముగ నెల్లమానవుల

బాధలు వెట్టుచునుండి ర త్తరికా,

౧

మతములో జేరకున్నచో ♦ మత్సరమున
బ్రాహ్మణుల నగ్నిలోబడ ♦ వై చుచుండి
దేవతా విగ్రహంబులఁ ♦ దెగనరకుచు
ధ్వంసమొనరించి రాలయ ♦ వనమాలాది.

౨

పాపఫలమందెను దురుష్క ♦ ప్రభువనంగ
దురకభూపతి గాసుదీకా ♦ తుగ్లకంత
శిల్లిలో మరణించగా ♦ నెల్లచోట్ల
నాండ్రభూమిని సంతోష ♦ మతిశయిల్లె.

3

కాకతీయ చమూపతుల్ ♦ గలయబలుకు
కొంచు మరల విజృంభించి ♦ కూడగట్టి
సైన్యముల నెల్ల తమలోన ♦ సాహసుండు
ప్రోలనాయ నాధ్వర్యత ♦ బోరిరపుడు.

౪

ముసునూరస్వయ దీపకుండు ఘనుడుకా

బోలెలాభిధానుండు దు

ద్యౌసనాక్రాంత తురుష్క సైన్యతతులకా

బాహుబల ప్రజ్ఞచే

నసమానస్థితి యుద్ధరంగములలో

నందండు నిరించుచుకా

వెసనవ్వారల బారద్రోలి విభుడై

వెల్లొందె నోర్గల్లునకా.

౫

లీకనలి రాజధానిగా ♦ వీకనేలి

సోదరుడు కాపయూభ్యుండు ♦ మోదమొప్ప

సాయమొసరింప రాజ్యవి ♦ స్తరణజేసి

యూంక్షణప చక్రవర్తిగా ♦ సతిశయిల్లె. ౬

నిలస వేరిటి యూరిచ్చి ♦ విప్రజనుల

కగ్రహారంబుగా ఖ్యాతి ♦ నందె నితడు

ప్రాత సల్లిలులుం బూర్వ ♦ రీతినిలిపె

గురజగ్రామంబు బ్రాహ్మణ ♦ వడులకిచ్చి

కాపయ యుద్ధయ్యయ్యె ♦ నక్కా-లమందు. 2

తూగ్గనాటి కమ్మకులాబ్ధి ♦ తోయజారి

ప్రౌలభాపతియుక్ దాటి ♦ పోయినంత

కాపయయు జక్రవర్తియై ♦ ఖ్యాతిగాంచె

వీరు నలాబదియైదేండ్లు ♦ విశ్రుతముగ

దేశపాలనజేసిరి ♦ తేజమొప్ప. ౮

బహమనీరాజ లావుదీన్ ♦ ప్ర బలుడగుచు

నింతలో నెదురించి దు ♦ ర్దంత రణము

లెన్నొనల్పుచు గానయ ♦ నెట్లొవంచి

కప్పముల గానుకలను దుర్గముల గొనియె. ౯

బహమనీరాజ లావుదీను

ప్రాభవు ఢిల్లినవాబునోర్చి బ్ర

త్యహమును గాపనాయకును

దారసహ-మునులొర్చి యొద్ది తా

నహమున బల్కృతఘ్నకృష్ణుడు

యాతని తోడనెదిర్చి యుద్ధని

ర్వహణ సమర్థతాంగ గజ

రాజ ములాదిగబాండె గాన్కలక్ ౧౦

ఆయలావు దీనుఁ ♦ డంత రించినగూడ

తప్పదయ్యె రణము ♦ ధాత్రిపునకు

బహమనీల మేటి ♦ బహదరుసేనాని

మరల మరల వచ్చి ♦ మార్కొనంగ. ౧౧

గోలుకొండ కోట ♦ గొనియు వై ధూత్యసిం

హాసనం బొకండు ♦ నందుకొనియు

దృష్టి జెందె బహమ ♦ నీరాజు చివరకు

గాపనృపతి రాజ్య ♦ కాంక్షవదలి ౧౨

వెలమయన పోతవిభుడంత ♦ వెడలితొరక

ప్రభులలోజేరి సాగించి ♦ రణములందు

భూరివిక్రమ సాహస ♦ పుడమినేత

భీమపురిజంపె ద్వేషంబు ♦ పెంచి మించి. ౧౩

ఆ యుద్ధరంగములను వి

నాయకదేవుండు కాప ♦ నాయక తనయుం

జాయత సాహస విక్రమ

భూయిష్టండయ్యనందు ♦ బొలిసెగవీంద్రా ! ౧౪

ఈ రీతి దెలంగాణము

భూరమయంతె దురుష్క ♦ భూపతి జేరెన్

భూపతి చక్రవిద్యులయ

వీరవధుని కైకొనియె ♦ వీకనొనర్పన్. ౧౫

